

Oponentský posudok habilitačnej práce Mgr. Vladimíra Fedorka, PhD., s názvom „Prosociálna výchova v podmienkach materskej školy a prosociálne správanie detí predškolského veku“

Predloženú habilitačnú prácu posudzujem v súlade so štandardami obvyklými pre odbor psychológia a všeobecnejšie so štandardami sociálno-vedného výskumu. Vopred deklarujem absenciu skúsenosti s prácami tohto typu v pedagogickom výskume. Posudok koncipujem v dobrej viere, že tieto štandardy nie sú principiálne odlišné.

Na úvod posudku by som chcel vyzdvihnúť zameranie práce, autor sa v nej venoval veľmi zaujímavej téme – prosociálnemu správaniu detí v predškolskom veku. Táto téma si so sebou nesie veľa úskalí, odlišnú povahu konštruktú prosociálneho správania u detí v tomto veku a s tým súvisiacu potrebu redefinície konštruktú, ktorý sa obvykle používa u adolescentov a dospelých, zohľadnenie vývinových špecifik pre porozumenie prosociálnemu správaniu detí vo veku 5-6 rokov, zvolenie vhodných postupov merania konštruktú, ktoré sú výrazne odlišné oproti štandardným metodikám aplikovateľným vo vyššom veku. Zároveň táto téma ponúka bohaté možnosti aplikácie poznatkov do pedagogickej praxe.

Autor textu habilitačnej práce predložil k posúdeniu rozsiahle dielo s prílohami presahujúce 300 strán. Na jednej strane tým dokumentuje spôsobilosť detailne analyzovať problematiku, intenzívnu zaujatosť témou a dokumentuje množstvo naštudovanej literatúry, s ktorou sa oboznámil pri spracovaní zvolenej problematiky. Vedecký text však má mať aj znaky vecnosti, ktorá sa spája s úspornosťou vo vyjadrovaní, schopnosťou výberu dôležitých tém pre analýzu a vynechaním triviálnych informácií či priamo nesúvisiacich s analyzovanou problematikou. Z tohto hľadiska má text viacero nedostatkov. Text práce zároveň výrazne prekračuje odporúčaný rozsah habilitačnej práce stanovený Smernicou PU o náležitostiach záverečných prác.

Prvých 125 strán textu tvorí teoretický úvod do problematiky rozdelený do troch kapitol. Prvá kapitola obsahuje historický exkurz do problematiky a analýzu kurikulárnych dokumentov predškolského vzdelávania so zameraním na mravný a morálny rozvoj dieťaťa. Druhá kapitola analyzuje samotný konštrukt prosociálnosti a tretia kapitola upriamuje pozornosť na prosociálne správanie detí v predškolskom veku. Voľba takto štruktúrovaného teoretického rozboru problematiky je originálnym počínom autora; v posudku bude hlavná pozornosť venovaná empirickej časti práce.

K celkovému spracovaniu výskumnej časti uvádzam niekoľko pripomienok.

- Nie je úplne zrejmé, čo bolo cieľom autorovho výskumu; ním formulovaný cieľ „identifikovať, analyzovať a reflektovať v súčasnosti žiadúce práve prosociálne správanie detí predškolského veku v intenciách aktuálnych požiadaviek holistického prístupu predprimárnej edukácie k dieťaťu“ (str.148) je príliš všeobecný, nekonkrétny. Autor si položil dve výskumné otázky (týkajúce sa korelácie „pohľadu“ učiteľa a rodiča na prosociálne správanie a korelácie medzi jednotlivými dimenziami prosociálneho správania) avšak nie je jasné, čo ich zodpovedaním sleduje.
- K formulácii hypotéz možno vzniesť viacero námietok. Napríklad porovnávanie respondentov s vysokým a nízkym skóre jednej zo subškál dotazníka, pričom porovnávanou hodnotou je celkové skóre dotazníka (hypotéza 4), je triviálne (vyššie skóre v subškále znamená automaticky aj vyššie celkové skóre). Podobne je otázna zmysluplnosť porovnávania priemerných skóre jednotlivých subškál dotazníka (hypotéza 3).
- Spôsob štatistického spracovania výsledkov výskumu nezodpovedá obvyklému štandardu publikovania v sociálnych vedách. Nevhodné je využívanie dát z nereliabilných subškál. Viacero nejasností je spojených s autorským nástrojom (ak je jeho výsledné skóre tvorené sumou priemerných

skóre subškál a nie sumou všetkých položiek, nedáva to väčšiu váhu položkám zo subškál s menším počtom položiek? Absentujú taktiež podrobnosti o tvorbe a psychometrickom overovaní nástroja. Jednou z nejasností pri analýze údajov je veľkosť súboru - N variuje od 75 po 166 (N=166 predstavuje mix hodnotení učiteľa i rodiča? Je to takto korektné?).

- Interpretácie výskumných zistení a na nich nadväzujúce odporúčania pre prax presahujú možnosti aplikácie výskumných zistení z autorom realizovaného výskumu a ním získaných údajov..

K zisteniam autora formulujem dve otázky:

1. V hypotéze 1 autor overoval vzťah medzi hodnotením rodiča a učiteľa pri použití toho istého nástroja na meranie prosociálneho správania dieťaťa. O čom v skutočnosti svedčí korelačný koeficient o veľkosti 0,28? Nebol očakávaný podstatne vyšší efekt, ak bolo odlišnými posudzovateľmi hodnotené to isté? Ako toto zistenie prispelo k zámeru výskumu v habilitačnej práci, o čom v skutočnosti svedčí? Čo autor očakával pri formulácii tejto hypotézy (aký veľký efekt a prečo)?

2. Veľký priestor pri interpretácii zistení venuje autor dvom subškálam dotazníka „čestnosť“ a „pokora“. Je otázne či abstraktné pojmy ako sú pokora či čestnosť možno používať pre posudzovanie prosociálneho správania detí v predškolskom veku. Nie je pozorované správanie (učiteľom/rodičom) len interpretované ako pokora a čestnosť ale vo svojej podstate sa u detí jedná len o javy veku im primerané ako naučené správanie, ktoré je externou autoritou pomenované ako vhodné/správne? Možno u dieťaťa v heteronómnom štádiu morálneho vývinu vôbec uvažovať o osobou uvedomovanej čestnosti či pokore? Má dieťa vo veku 5-6 rokov kognitívnu výbavu porozumieť takýmto pojmom?

Z formálneho hľadiska by textu habilitačnej práce prospela štruktúra a častejšie využívanie odstavcov. Autor sa pokúša v texte vyjadriť mnoho svojich myšlienok a je náročné sledovať jeho myšlienkovú líniu. Pri citovaní literárnych zdrojov autor dokumentuje predovšetkým kvantitu použitej literatúry, väčší počet literárnych zdrojov nepatrí medzi najaktuálnejšie a časté je citovanie učebných textov. Vhodnejšie by bolo preukázať spôsobilosť výberu najrelevantnejšej literatúry s dôrazom na aktuálne výskumné zistenia.

Osobnosť uchádzača o habilitačné konanie som mal možnosť posúdiť len z predloženej dokumentácie. Habilitant predložil dokumentáciu dokladajúcu jeho pobyty na renomovaných akademických pracoviskách v zahraničí, čo by malo byť výborným predpokladom pre výskumnú produkciu zodpovedajúcu medzinárodným zvyklostiam. Štandardom vedeckej komunikácie je publikovanie vlastných výskumných zistení vo vedeckou komunitou uznávaných periodikách indexovaných vo WoS/Scopus. V dokumentácii k habilitačnému konaniu nie je žiaden takýto výstup vykázaný. Požiadavka tohto typu vedeckej komunikácie je v súčasnosti súčasťou vedeckej prípravy už na úrovni akademického titulu PhD. V minimálnych kritériách pre habilitačné konanie na PF PU je minimálnou podmienkou preukázanie 2 takýchto výstupov.

Na základe skutočnosti, že kvantitatívne scientometrické ukazovatele nedosahujú prahové hodnoty vyžadované pre tento typ kvalifikačného pokračovania a samotný text habilitačnej práce vykazuje niekoľko nedostatkov vyžadujúcich prepracovanie, nie je možné Mgr. Vladimírovi Fedorkovi, PhD. odporučiť udelenie titulu docent v odbore habilitačného a inauguračného konania predškolská a elementárna pedagogika.

Napriek uvedenému je potrebné vyzdvihnúť množstvo práce, ktoré je z predloženého textu habilitačnej práce zrejmé a enormné úsilie autora pripraviť čo najkomplexnejší príspevok k problematike prosociálneho správania u detí v predškolskom veku. Úprimne by som chcel autorovi odporučiť prepracovanie empirickej časti práce do podoby použiteľnej pre publikovanie v renomovanom vedeckom časopise a vystaviť ju takto kritickému preskúmaniu akademickou

autoritou. Skúsenosť z tohto typu vedeckej produkcie by mohla byť prínosná pre revidovanú verziu habilitačnej práce.

V Prešove 11.10. 2022

Prof. Mgr. Peter Babinčák, PhD.

Univerzita Komenského
v Bratislave
Pedagogická fakulta

Račianska 59
813 34 Bratislava

Dušan Kostrub
Katedra pedagogiky a sociálnej
pedagogiky

OPONENTSKÝ POSUDOK HABILITAČNEJ PRÁCE

Prosociálna výchova v podmienkach materskej školy a prosociálne správanie detí predškolského veku

p. Mgr. Vladimír Fedorko, PhD.

Prešovská univerzita v Prešove

Pedagogická fakulta

2022

Habilitačná práca v rozsahu 305 strán.

Ad Aktuálnosť a náročnosť témy

Habilitantom zvolená téma predstavuje živú a otvorenú tému. Vychádzajúc z pôvodných prác, pramenných zdrojov teoretikov, je vždy príležitosť zaoberať sa touto témou a nachádzať v nej významnejšie a na aktuálnu dobu priliehavejšie explikácie, interpretácie a využitia. Pramenné zdroje poskytujú diapazón možností a habilitant si zvolil takú tému, ktorá by mala doterajšie poznanie posunúť na kvalitatívne vyššiu úroveň.

Ad Uplatnený konceptuál habilitačnej práce

Pri posúdení konceptuálu vystupuje do popredia nejednotná línia a koncepčná nevyváženosť obsahu vzhľadom na zvolenú (širšie poňatú) tému hab. práce. Poňatie hab. práce je skôr úlomkového charakteru než celostným poznaním. Tým mám na mysli, že obsahovo sú niektoré kapitoly sytenejšie, niektoré sú redukované. Koncepčnosti by prospelo skôr rovnomernejšie rozloženie prislúchajúceho obsahu, a to najmä takého, ktorý by dotváral jednotiacu koncepčnú líniu hab. práce. Jednotiacu líniu sa vždy určuje kľúčovými pojmi v názve hab. práce. V habilitačnej práci možno nájsť stlačené informácie v jednej kapitole, v inej zase rozvláčne. Naštrbuje sa tak celistvosť vedeckého odkazu spätého s názvom hab. práce.

Ad Teoretický rámec

Metodo(logicky) (a predovšetkým v súvislosti s názvom hab. práce) nie je z habilitačnej práce jasné, *prečo habilitant venuje pozornosť dejinným hľadiskám (parciálny historický exkurz do vzdelávacích programov)* a nevenuje pozornosť psychologicko-pedagogickým hľadiskám. Kapitulu považujem za irelevantnú. V práci absentuje kapitola, ktorá by bola zameraná (v celistvosti i parciálne) na ontogenetické špecifiká komplexného vývinu (dis/kontinuitného charakteru) súčasných detí z pohľadu tých teórií, ktoré reálne a vedecky relevantne opisujú vývinové procesy/zmeny/trajektórie; ponúkajú (aj) učiteľovi primerané explikácie. Práca neobsahuje ani kapitolu venujúcu sa pedagogickej deskripcii podpory rozvojatvorných potenciálov, podmienkam spätým s variabilitou pedagogicko-didaktických možností ich rozvíjania, ba ani dieťaťu ako subjektu rozvíjajúcom sa v sieti súčasných kultúrnych

a diskurzívnych praktík spoločnosti/spoločenstiev/skupín dospelých a rovesníkov. Práve tieto informácie by mali upriamiť vedeckú pozornosť habilitanta na to, aby ich vo svojom projekte nielen akceptoval, ale aj plne využil; presnejšie, adaptoval svoj projekt na ne. Habilitant by sa tak vyhol nie práve najvhodnejšiemu označovaniu „prejavov prosociálneho správania“ ako toho, čo je z pohľadu ontogenetických teórií považované za štandard (napr. vývinové tendencie rôznych oblastí, dynamika rozvoja, variabilita premien, ale aj imitovanie konania druhých, emocionálna nezrelosť až z toho plynúca nestálosť, egocentrické formy/prejavy správania, ale i reciprocita v konaní a mnohé iné). Tu vidno slabinu. V kontraste s týmto habilitant zameriaval svoju pozornosť na kapitoly 2 Prosociálnosť, prosociálne správanie a prosociálna výchova a 3 Dieťa predškolského veku a prosociálne správanie. Kapitola 2 predstavuje zmes informácií z oblasti počnúc filozoficko-náboženských aspektov prosociálneho správania, cez biologické, kultúrne determinanty a dispozičné, osobnostné koreláty prosociálneho správania a končiac altruizmom, prosociálnosťou, prosociálnym správaním a prosociálnou výchovou. Táto kapitola predstavuje široké spektrum informácií, ktoré nie za každých okolností priamo súvisia s deťmi predškolského veku a materskou školou. Široký diapazón informačného záberu (presahy do rôznorodých tém až špecifik) isto prezentuje habilitanta ako sčítaného, resp. informačne zdatného, ale zoskupené informácie vo svojom odkaze presahujú tému. I v tomto prípade platí menej je viac, čo predstavuje nie implicitné a extenzívne narábanie s informačnými zdrojmi, ale koncepčné a plastické narábanie (s vnútornou „výstavbou“ textu) so zdrojmi vo svoj prospech.

V kapitole 3 habilitant uvádza síce obsažné informácie (často odkazy na uskutočnené experimenty), ale tieto sa v zmysle komplexného, hodnotiaceho pohľadu ukazujú ako silno atomizované. I tu je na mieste selektívne narábanie s informáciami; nemožno uviesť naraz všetky fakty bez vedeckej selekcie. Bolo by vhodné uplatniť rozlišovaciu schopnosť a informácie systematizovať, utriediť podľa tematicky preferovaných kritérií v prospech témy. Za zaujímavosť stojí, že niektoré odkazy na psychologické experimenty sú opísané akoby išlo o odhad nekorešpondujúci s realitou detského života v materskej škole, či zariadeniach edukačnej starostlivosti; pochopiteľne akceptujem, že ide viacmenej o „in vitro“ podmienky experimentov s využitím vopred štruktúrovaných pozorovacích rámcov a testovania schopností (napr. Celia A. Brownell, 2013).

Ad Metodologické rozhranie elaborácie témy

V názve témy hab. práce je ukotvená priama zameranosť na dieťa, z čoho vyplýva, že sa malo skúmať dieťa/deti, nie postrehy dospelých súvisiace s (vopred štruktúrovanými) prejavmi dieťaťa. Imponovalo by (mi), keby sám habilitant realizoval intenzívny (nie extenzívny!) „terénny“ výskum priamo, bezprostredne s deťmi, čím by sa mu umožnilo pozorovaním procesuálne odsledovať vývojové línie (prosociálneho) prejavu, konania, usudzovať a zvažovať ich v podmienkach a kontextoch vlastného konania, overiť si ich a zamerať sa na významnosť. Tým by (si) z(a)istil reálne, nie fiktívne prejavy prosociálneho konania detí, z ktorých by mohol pedagogicky indukovať (kritická interpretácia skutočnosti), či sú a ako (a hypoteticky vari i prečo) sú rozvinuté formy prosociálneho správania detí; prečo sú také, aké sa výskumníkovi vo výskume ukazujú.

Habilitant na s. 146 uvádza otázku (myšlienku), ktorá podľa neho vyvstáva: „...aký je súčasný stav prosociálneho správania detí predškolského veku? Tejto problematike sa venuje relatívne málo pozornosti, a to najmä z dôvodu ťažkostí s vplyvom rôznych vedľajších faktorov a premenných, ako sme už spomínali, ale tiež z dôvodu celkového nezáujmu o danú problematiku orientovanú na predškolský vek detí“. Táto otázka (myšlienka) akoby hypoteticky chcela predznamenať, že práve habilitant je pripravený a najmä odhodlaný

metodologicky zaujať priestor a vlastným vedecko-výskumným angažovaním sa pomôcť teórii a praxi pedagogickej podpory rozvoja prosociálneho správania/konania detí.

Základné kategórie dizajnu výskumu zneisťujú. V položke výskumný problém sa výskumný problém nenachádza, je tam uvedená otázka. Cieľ výskumu je definovaný zaujímavovo/pútavo práve v tom, že má implikovať ako subjekty výskumu deti, ale i v tom, že mieni obsiahnuť holistický prístup predprimárnej edukácie k dieťaťu. Pokračujúc ďalej ale habilitant predpokladá „že existuje vzťah medzi vnímaním prosociálneho správania z pohľadu rodiča a učiteľa dieťaťa predškolského veku“. Čiže bude sa narábať s dohadmi rodičov a učiteľov a tieto budú podrobené štatisticko-matematickým procedúram. Nevedno prečo sa habilitant vzápätí odkláňa od svojho cieľa a už sa mu v celej habilitačnej práci nevenuje. Habilitant koncipoval 7 hypotéz, ktoré majú zistiť koreláciu (normovanie a nomotetický pohľad). Opätovne uvádzam, že za hodnotný považujem cieľ definovaný na s. 17, kde habilitant medzi inými zdôrazňuje, že si stanovil cieľ: „preskúmať a analyzovať prosociálne správanie detí predškolského veku a jednotlivé korelácie medzi dimenziami ich prosociálneho správania“. Ale habilitanta prednostne zaujíma zodpovedanie otázky: „Aká je korelácia medzi vnímaním prosociálneho správania dieťaťa predškolského veku z pohľadu rodiča a učiteľa“. Z explicitného metodologického hľadiska potom ide o dva odlišné výskumy.

Vhodnosť zvolených nástrojov zberu dát: Tým, že habilitant uprednostnil okľuku (2 dotazníky a 1 mriežku pozorovania), ktoré dal na administráciu učiteľom a rodičom, sa ochudobnil o príležitosť nielen (s)poznať deti (myslí sa analyticky, pedagogicky a výskumne), ale z metodologického hľadiska tak prišiel o možnosť (na základe priameho, bezprostredného kontaktu so subjektmi výskumu) *aposteriórneho* vyvíjania vlastného výskumného nástroja, ktorý by nepochybne podliehal významnejšej pravosti a správnosti.

Habilitant uprednostnil apriórne poňatie (vychádzajúc pravdepodobne z informácií v dostupnej literatúre) svojho dotazníka, preto sú namieste polemiky týkajúce sa pravosti, správnosti výskumného nástroja či jeho obsahovej a konštruktivej validity a pod. *Okľuku nemožno považovať za najšťastnejšie riešenie, pretože vyvstáva otázka hodnovernosti/dôveryhodnosti, predsa len ide o sprostredkované získavanie informácií/údajov z „druhej ruky“ a metodologicky je namieste dôvodiť či znepokojovať sa tým, ako potom dôverovať práci s dohadmi tretích osôb.* Boli tieto „tretie osoby“ inštruované, ako metodicky zvládnuť zber dát prostredníctvom uvedených nástrojov? Položky dotazníka (20) sú formulované tak, že inštruovanie o ich zameranosti a obsiahlosti musí byť jedným z predpokladov východísk pre procesy zberu dát. Ako príklad možno uviesť niektoré (pre administrátora) priam abstraktné konštrukcie položiek – položka 9, 13, 14, 15, 19 a 20. Konštruovanie (vlastného) dotazníka vždy predpokladá kognitívnu adaptáciu položiek na predpokladanú úroveň administrátorov. Jeden a ten istý dotazník (autor V. Fedorko, 2021) bol administrovaný učiteľmi aj rodičmi; rozumiem správne? Vychádzam z dvoch odporúčajúcich si tvrdení habilitanta; na s. 150 sa dozvedám, že habilitant sa opiera o nástroje získavania dát „Dotazník na zisťovanie prosociálneho správania detí predškolského veku pre rodičov (Fedorko, 2021) a dotazník na zisťovanie prosociálneho správania detí predškolského veku pre učiteľov (Fedorko, 2021), dotazník na skúmanie prosociálneho správania (Weir, Duveen, 1981) a mriežka na pozorovanie prosociálneho správania (Conte, Grazzani, Pepe, 2018)“, a na s. 161 sa dozvedám, že boli využité: „Dotazník na zisťovanie prosociálneho správania detí predškolského veku (Fedorko, 2021), dotazník na skúmanie prosociálneho správania (Weir, Duveen, 1981) a mriežka na pozorovanie prosociálneho správania (Conte, Grazzani & Pepe, 2018)“. Zmieňovaný dotazník na skúmanie prosociálneho správania (Kirk Weir, Gerard Duveen, 1981), ako sám habilitant uvádza, je zameraný na zisťovanie správania

detí od 5 do 11 rokov, čo vzbudzuje istú pochybnosť o opodstatnenosti náležitosti jeho plného využitia v predmetnej činnosti zberu dát habilitanta. Je na škodu veci, že v prílohe práce nie je kópia originálu (pomáhanie, podelenie sa, poskytovanie, spolupráca, reagovanie na tieseň motivované záujmom o druhých?), ani kópia slov. mutácie, ktorá bola zadaná na administráciu učiteľom. I tu zdôrazňujem, že jeho administrovanie musí predchádzať dôsledné inštruovanie učiteľov, aby sa predišlo „haló“ efektu. Rovnako v hab. práci nenachádzam kópiu originálu mriežky (Elisabetta Conte, Ilaria Grazzani & Alessandro Pepe, 2018) (pomáhanie, podelenie sa a útecha na základe podpory emocionálnych, jazykových a kognitívnych predispozícií?), ani jej habilitantom využitú slovenskú mutáciu. Čo ma však znepokojuje, je fakt, že dotazník a mriežka sú predovšetkým koncepčne psychologizujúcimi hľadiskami posúdenia prejavov správania a ako také musia byť psychologicky poňaté, analyzované, interpretované (hoci sú určené na administráciu aj učiteľom); berie to plne habilitant na vedomie?

Nemožno tiež obísť skutočnosť, že téma, ktorú si habilitant zvolil, skôr indikuje uplatniť preferentne procesy pedagogického diagnostikovania ako extenzívne skúmanie typu kvantifikovanie údajov. Dovolím si naznačiť, že v súlade s uvedeným harmonogramom na s. 160 by na to čas bol.

Ad Analýza a interpretácia výskumných zistení

Habilitant uplatnil štatisticko-matematické procedúry overovania (testovanie) hypotéz v súvislosti s testovanými dátami, a to deskriptívnou štatistikou a testovaním normality. Procedúry a výsledky majú výlučne normatívny charakter, prítomných je mnoho korelátov, ktoré sú na sebe viac či menej závislé. Ako môžeme posúdiť udržateľnosť a životnosť týchto údajov napr. na úrovni detailov? Pokusy o kvantifikáciu s uplatnenými numerickými operáciami poskytujú numerické dáta. Ako sa vo svete metodológie (predovšetkým v humanitných vedách) akceptuje, numerické dáta zastierajú realitu. Habilitant sa preukazuje viac ako dátový analytik a menej ako výskumník.

Ad Závery a diskusia

Text kapitoly prezentuje úvahy habilitanta, že na príčinnosť (aspoň tú zmienenú okrajovú) je možné nazerať ako na stručný, priamočiary a jednoduchý vzťah medzi príčinou a následkom, ktoré imponujú uvažovať o procesoch v rozmedzí ich jednoznačnosti. Ja si to nemyslím; uvažujem nad tým nasledovne: Ak sa deje X, vtedy sa deje Y; pravdepodobne X spôsobil, že sa Y kdesi nachádza, *ale čo v tom prípade ak sa X nedeje, čo sa (vlastne) deje?* **Má na to habilitant nematematickú odpoveď?** Tým naznačujem, že mi ide o náročnejšie činnosti ozrejmenia a vysvetlenia vyvodení *skúmaných javov* príčinnno-následkového charakteru, ako sú tie pochádzajúce z činností vykonaných formou štatisticko-matematických procedúr.

Ad Odporúčania do praxe

Odporúčania do praxe v položke d) orientované na dieťa nie sú orientované na dieťa; vypovedajú o pracovno-právnych, inštitucionálno-organizačných hľadáiskách a koncepčno-strategických zámeroch, ale i preferovanej hodnotovej orientácii, za ktoré nenesie zodpovednosť dieťa, ale dospelí ľudia.

Ad Záverečné stanovisko

Stojím pred dilemou, rozhodnutím, či požiadať habilitanta, aby svoju habilitačnú prácu pre(s)pracoval v súlade s názvom témy, alebo ho vystaviť explicitne poňatej vedeckej

explicácii (prečo konal tak, ako konal) s náležitou argumentáciou. Nedokážem odhadnúť, čo by veci pomohlo viac. Habilitant vo svojej práci preukazuje úlomkové/útržkové poznanie, neuplatňuje rozlišovaciu schopnosť, nepátra po súvislostiach, informácie ukladá „vedľa seba“ bez autorského spracúvania a vedeckého stanoviska, čo je v rozpore s (metodo)logickým, systematickým uvažovaním výskumníka. Vznikli tak vzájomne nekompatibilné monobloky; medzi jednotlivými kapitolami je slabé, neúplné významové prepojenie. Ide o nie jasný, nie prehľadný text, skôr to je nevyvážený text. Na niektorých miestach ide text do neskutočných detailov, na iných miestach sa pohybuje po povrchu a o niektorých avizovaných položkách zaryto mlčí; ako by išlo o nedopracovaný, len napochytro predložený text. Takto „vystavaný“ text ani nejde poriadne pripomienkovať. Absentuje konštatačná (viažuca sa na zdôvodnenie zisteného reálneho stavu), ako aj konštitučná (o čo možno relevantne oprieť zistenia a vedecké argumenty) dimenzia. Habilitačná práca svojím komplexným poňatím skôr imponuje ako dizertačná práca (avšak chýba jej jednotiaci koncepčná línia), lebo habilitant uplatňuje len dotazník/y a pozorovací hárok/mriežku, a tým je metodologická stránka zo strany habilitanta „vyčerpaná“. Interpretačný rámec je poňatý matematicko-štatisticky.

Text habilitačnej práce obsahuje chyby.

Na základe uvedeného tiež neviem, kam (a či vôbec) nasmerovať argumentáciu o výsledkoch výskumu (zistenia), ktorý má byť tematicky zameraný na deti, ale habilitant prináša zistenia „z pohľadov rodičov a učiteľov“ a z vykonaných numerických operácií, nie však zo súvislého výskumného kontaktovania detí (absentuje intenzívna participácia v skúmanom prostredí/teréne). **Celý motív habilitačnej práce ukotvený v jej názve *Prosociálna výchova v podmienkach materskej školy a prosociálne správanie detí predškolského veku* habilitant opustil a vôbec sa mu nevenuje. V habilitačnej práci nemožno nájsť žiadne deriváty na takomto podklade definovanej a dimenzovanej vedecko-výskumnej činnosti.** Pri takto nastavenej téme by som oprávnené (metodo)logicky očakával explicitne vymedzený prínos pre oblasť teórie a praxe s poukázaním na doplnenie absentujúcich faktorov, podmienok a pod. holistického prístupu predprimárnej edukácie k dieťaťu a v súvislosti s jeho prosociálnym správaním, ktorý habilitant avizuje vo svojom cieli – *toto považujem za najvážnejší fakt*. Rovnako odkaz v Závere (s. 223): „V neposlednom rade sme upriamili pozornosť aj na dieťa ako dominantný prvok v predškolskej edukácii, ktorý túto prosociálnosť získava, vstrebáva a pretavuje do svojho správania, pričom následne to ovplyvňuje aj jeho budúcnosť a život, no zároveň aj smerovanie celej našej spoločnosti“. Preto sa možnosť vecnej diskusie vytráca, lebo intencia (ústredná myšlienka, význam, zámer) habilitanta sa rozplýva. To, čo púta plnú pozornosť, je ideový koncept poňatia témy habilitantom, v ktorom habilitant prezentuje úzke prepojenie (prienik) s náboženskou výchovou.

Rozhodnutie:

Habilitačná práca nie je úplným vedeckým textom, ktorým by mal habilitant predstaviť svoj pohľad a osobný prínos na prepojenie teórie a výskumu v téme ***Prosociálna výchova v podmienkach materskej školy a prosociálne správanie detí predškolského veku***. Habilitačná práca p. Mgr. Vladimíra Fedorka, PhD. **nesplňa** predpoklady na to, aby bola uznaná ako postupová práca v odbore Predškolská a elementárna pedagogika. Prácu **neodporúčam na obhajobu v rámci habilitačného konania** na získanie vedecko-pedagogického titulu **docent** v odbore Predškolská a elementárna pedagogika.

Bratislava 19.10 2022

Posudek habilitační práce v rámci habilitačního řízení

Vysoká škola, fakulta: **Prešovská univerzita v Prešově, Pedagogická fakulta**

Studijní obor: **Předškolská a elementární pedagogika**

Uchazeč: **Mgr. Vladimír Fedorko, Ph.D.**

Název habilitační práce: **Prosociálna výchova v podmienkach materskej školy a prosociálne správanie detí predškolského veku**

Oponent: **doc. PhDr. Pavel Vacek, Ph.D.**

Pracoviště: **Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, ČR**

Obecná charakteristika práce

Hodnocená práce je vedle *Úvodu* a *Závěru* strukturována do šesti základních kapitol, které jsou dále členěny na řadu podkapitol. Vlastní text práce čítá 208 stran. Součástí práce je dále Zoznam použitej literatúry (225–274) a 9 příloh. Šest zmíněných hlavních kapitol nese tyto názvy:

- 1 Historická genéza mravného a morálního rozvoja dieťaťa v podmienkach materskej školy pomocou mravnej, náboženskej a prosociálnej výchovy
- 2 Prosociálnosť, prosociálne správanie a prosociálna výchova
- 3 Dieťa predškolského veku a prosociálne správanie
- 4 Prosociálne správanie detí predškolského veku (empirická časť)
- 5 Analýza a interpretácia výskumných zistení
- 6 Závěry a diskusia

Cíle habilitační práce

V. Fedorko si jako cíl své práce vytyčil „*analyzovat a komparovat kurikulární dokumenty pro mateřské školy a prosociální výchovu v nich, reflektovat společnost a změny v ní, na které reagují dokumenty a sestavit výzkumný nástroj na zjišťování prosociálního chování dětí předškolního věku. Následně identifikovat, analyzovat a reflektovat v současnosti žádoucí prosociální chování dětí předškolního věku v intencích aktuálních požadavků holistického přístupu preprimární edukace*“ (viz s. 16 a 17; do ČJ převedl P. V. V dalším textu posudku, kde se evidentně obsah ve slovenštině a češtině shodují využíváme z praktických důvodů českou verzi).

Obsah práce – teoretická část

Obsah habilitační práce je rozpracován v úvodních třech kapitolách: 1. *Historická genéza mravného a morálního rozvoja dieťaťa v podmienkach materskej školy pomocou mravnej, náboženskej a prosociálnej výchovy*, 2. *Prosociálnosť, prosociálne správanie a prosociálna výchova* a 3. *Dieťa predškolského veku a prosociálne správanie* v rozsahu 19–144 stran. Uvedené kapitoly se dále dělí – jak již bylo zmíněno – na tři, resp. dvě podkapitoly. První dvě podkapitoly základní kapitoly *Historická genéza mravného a morálního rozvoja dieťaťa v podmienkach materskej školy pomocou mravnej, náboženskej a prosociálnej výchovy* jsou dle dobrých zvyklostí nastaveny obecněji a zasazují

zvolené téma do širšího kulturního a historického kontextu ve vazbě na specifika slovenské společnosti. Autor se např. zamýšlí nad problémem poměru/vazbami mezi mravní a náboženskou výchovou a jejich funkcí v procesu edukace s doporučením návratu k „opravdovým“ křesťanským hodnotám (s. 33, volně interpretováno).

Na straně 33 začíná nejobsáhlejší podkapitola (s. 33–80) celé práce s velmi dlouhým názvem: *Analýza mravného rozvoja dieťaťa v podmienkach opatrovní a materskej školy pomocou, náboženskej a prosociálnej výchovy v kurikulárnych dokumentoch od roku 1578 po súčasnosť*.

Zde si dovolím odbočit zamyšlením, které se týká některých současných trendů při zpracovávání vědeckých prací, mezi které nepochybně habilitační práce patří. Autoři se snaží přesvědčit, že nic podstatného ze zdrojů neopomenuli, že mají opravdu vrchovatě „nastudováno“ a jsou i ovlivněni problémem humanitních oborů, jejichž silou i slabinou je určitá neohraničenost, bezbřehost toho, co by mělo být obsahem dané studie. Vyústěním pak bývá snaha orientovat se na kvantitu na úkor kvality.

V případě práce V. Fedorka to bohužel do značné míry rovněž platí. Je třeba velmi ocenit jeho pracovitost, široký zdrojový záběr, ale nikoliv cit pro proporci. Text zmíněné kapitoly to ilustruje. Jsem přesvědčen, že by daleko lépe plnila svoji funkci při padesátiprocentní redukci. Možná, že daný způsob zpracování by dal smysl v případě takto obsahově zaměřené monografie, ale rozsáhlé nefunkční doslovné citace (viz 34, 41, 44, 46, 49, 55, 56, 67 ad.), kopírování skoro celých dokumentů (když už, pak ty patří do příloh), popisnost bez ambice aktivní komparace, analýzy a komentování... Jako příklad by mohla posloužit strana 70. Pokud by zde byla přímá citace omezena pouze na tučně psanou část, zbytek rozsáhlé citace by se dal postihnout „volně“ v jedné větě. Komentář na závěr této podkapitoly je velmi malou náplastí (s. 79 a 80).

Dvě další kapitoly teoretické části jsou již proporčně vyváženější. Ocenění si zaslouží subkapitola 2.2 *Biologické, kultúrne determinanty a dispozičné, osobnostné koreláty prosocialného správania*. V této kapitole V. Fedorko shromáždil velké množství myšlenek s oporou o desítky relevantních zdrojů. Za to chvála. Nicméně řazení rozebíraných dílčích témat nemá srozumitelný klíč. Od rozboru empatie, se přechází ke kulturním determinantám, pak k sociologii rodiny a rodinné výchově a přes rozptýl různých odboček se končí úvahami o regulaci chování dětí a zamyšlením o korelaci pohlaví s prosociálním chováním. Škoda, že autor nezvolil například kategorizující oborový přístup a nepojal tento rozbor komparativně z filozofického, sociologického, pedagogického a psychologického hlediska.

Z hlediska tématu práce je funkčně dobře obsahově zpracována kapitola *Dieťa predškolského veku a prosociálne správania*. Zde nacházíme oporu a vhodné předpolí pro realizaci navazujícího výzkumu.

Shrnutí: Teoretická část představuje V. Fedorka jako nesmírně pracovitého a odborně sečtělého badatele, neboť shromáždil s oporou o desítky relevantních zdrojů množství dat, která bohužel nedokázal proporčně zpracovat. Tato „nešťastná“ sázka na kvantitu bez zaujmutí vlastních úhlů

pohledu a stanovisek, bez výraznější snahy text uspořádat podle nějakého klíče a zpřehlednit s akcentem na důležité a méně podstatné práci navzdory zmíněnému úsilí výrazně limituje. Lze to – mimo jiného – ilustrovat např. na s. 140 u tématu týkajícího se korelace mezi inteligencí a prosociálním chováním. Je zde uvedeno, že některé studie tuto korelaci prokázaly a jiné nikoliv. Mě jako čtenáře zajímá, které studie mají větší relevanci např. z hlediska četností a kvality výzkumu a také k čemu se přiklání a proč sám autor.

Obsah práce – výzkumná část

Výzkumná část habilitační práce je obsažená v kapitolách 4 až 6: *Prosociálne správanie detí predškolského veku (empirická časť)*, *Analýza a interpretácia výskumných zistení* a *Závery a diskusia*. Ve 4. kapitole jsme nejprve seznámeni s aktuálním stavem zkoumané problematiky, následuje formulace výzkumného problému, cíle výzkumu, stanovení sedmi hypotéz, představení výzkumného souboru a na závěr kapitoly jsou přiblíženy postupy při zpracování dat. V následující 5. kapitole nazvané *Analýza a interpretácia výskumných zistení* jsou zevrubně prostřednictvím statistických metod prezentovány a interpretovány výsledky provedeného výzkumu prostřednictvím dotazníkového šetření.

Při uplatnění metodologického hlediska se nám jeví, že formulace cíle výzkumu, výzkumné otázky a navazující hypotézy jsou v prezentované podobě akceptovatelné. Jakkoliv by si zejména H1 žádala důkladnější zdůvodnění.

Výzkumná procedura se opírala o *Dotazník na zjišťování prosociálního chování dětí předškolního věku*. Tedy dotazník vlastní tvorby V. Fedorka. Metodika jeho konstrukce je podrobně popsána (viz s. 153–156). Nevíme však, zda byla tato metoda před nasazením to popisovaného výzkumu ověřována a eventuálně korigována.

Následně je představena *Mřížka na pozorování prosociálního chování* (s. 157 a 158) a převzatý *Dotazník na zkoumání prosociálního chování* od Weira a Duvéna (s. 159–160). Jak *Mřížka*, tak *Dotazník na zkoumání prosociálního chování* mi v přílohách chybí. Funkčnost *Mřížky* si z popisu daného časovým limitem neumím představit (4 x 5 minut je na pozorování bez ovlivnění pozorovaného jevu prostě málo).

Více otázek se váže na výzkumný soubor a distribuci dotazníků mezi respondenty. Nejprve překvapivé konstatování, a sice k nízkému počtu respondentů této habilitační práce. Očekával bych rozhodně více posuzovaných dětí, a tedy i více posuzovatelů z řad učitelů – to zejména – a také rodičů.

K tomu, abychom si celou proceduru dokázali představit nám slouží text na s. 152 *Výzkumný soubor*, s. 153 *Výzkumné metody* a 161 *Zpracování údajů výzkumu*. První nejasnost je spojena s formou distribuce dotazníků směrem k učitelům a rodičům. Dočítáme se, že se uskutečnila online formou. Ale podle jakého klíče? Plošně, selektivně, „naslepo“, nebo „předpřipraveně“? Distribuce šla přes MŠ a následně se učitelky s rodiči na dalším postupu domluvily? Jaká byla návratnost takto distribuovaných

dotazníků? Nebylo by vhodnější distribuovat dotazníky osobně včetně metodického zasvěcení posuzovatelů dětí.

I když to z textu jasně nevyplývá, tak lze předpokládat, že 19 učitelů MŠ a 84 rodičů vyplnili dotazník vždy o daném dítěti. Na stranách 163 až 170 se o výzkumném vzorku dovíme mnohé, ale to podstatné zde nenalezneme. Kolik dotazníků k vyplnění při počtu 19 učitelek a 91 dětí připadlo na 1 učitelku? Zde by se určitě tabulka hodila. Obdobně v případě rodičů. Zkrátka příliš mnoho nejasností ohledně reprezentativnosti výzkumného souboru. Validita výzkumných výstupů – byť sofistikovaně statisticky zpracovaná – je tak významně zpochybněna.

Jako velmi přínosnou a obsahově zajímavou považuji závěrečnou kapitolu *Závěry a diskusia*. Oceňuji autorův akcent na význam *pokory* jako nedílného a podceňovaného atributu prosociálního chování nejen dětí, ale i nás dospělých.

Formální úroveň práce

Formální úroveň práce lze hodnotit jako dobrou s jednou zásadní výhradou. V. Fedorko, z pro mě záhadných důvodů, nevyužívá pro obsahové i formální zpřehlednění textu odstavce. Neposuzuji slovenskou gramatiku!

Shrnutí

Přínos hodnocené habilitační práce lze shledávat ve shromáždění mimořádného množství dat, která se víceméně k tématu práce vztahují. V. Fedorko prokázal obdivuhodnou míru pracovitosti a zaujetí tématem. O to větší škoda, že se toto úsilí nezúročilo. Ona výše zmíněná sázka na kvantitu bez výraznějšího uplatnění vlastního vkladu, který by umožnil data utřídit, aktivně komparovat, akcentovat podstatné, nespolehat na množství bez zaujetí vlastního stanoviska vedly k tomu, že práce zůstala na půli cesty. Jsem přesvědčen, že po „redakční“ úpravě a revizi textu nebude nic bránit, aby habilitační řízení bylo úspěšně završeno.

Závěr

Na základě výše uvedených důvodů musím nerad konstatovat, že předkládaná habilitační práce nesplňuje požadavky kladené na habilitační řízení v oboru Predškolská a elementárna pedagogika.

V Hradci Králové, 9. 10. 2022

doc. PhDr. Pavel Vacek, Ph.D.
oponent práce